A. Cense

Makassaars-Boeginese prauwvaart op Noord-Australië in vroeger tijd (met kaartje)

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 108 (1952), no: 3, Leiden, 248-265

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

MAKASSAARS-BOEGINESE PRAUWVAART OP NOORD-AUSTRALIË.¹⁾

Door recente onderzoekingen over de cultuur van de Australische bevolking van de kust van Arnhem Land en het in de Golf van Carpentaria gelegen Groote Eylandt is weer de aandacht gevestigd op de invloed, welke tot in het begin van deze eeuw van de jaarlijkse bezoeken van tripangvisseren uit Zuid-Celebes op de bewoners van de Noordkust van Australië is uitgegaan. Aan de reeds eerder, vooral door de ethnoloog Lloyd Warner aan dit onderwerp gewijde beschouwingen is door deze nieuwe studiën belangrijk materiaal toegevoegd. Een overzicht van een aantal in literatuur over de Indonesische archipel en in oudere Engelse en Franse reis- en verkenningverslagen aangetroffen berichten, enige op navraag in Makassar berustende aantekeningen en een korte bespreking van het in Australië verrichte onderzoek mogen thans een indruk geven van hetgeen tot dusver over het leven en het van zoveel ondernemingsgeest getuigend bedrijf der Indonesische zeevaarders op de verre Australische kust²⁾ aan gegevens werd bijeengebracht.

De oudste mij bekende vermelding van Indonesische vaart op Australië trof ik aan in een in 1768 door Alexander Dalrymple gepubliceerd plan voor de uitbreiding van de Engelse handel³⁾, waarin hij, sprekend over de uitgebreide vaart der Boeginezen, zegt dat dezen

¹⁾ Toen dit artikel reeds persklaar was ontving ik het September-nummer van Indonesië, waarin is opgenomen een over hetzelfde onderwerp handelende bijdrage van Drs H. J. Heeren, Indonesische cultuurinvloeden in Australië; van het hierin genoemde artikel van D. F. Thomson in Geogr. Journ., 104 (1949) kon ik nog gebruik maken ter vergelijking van de daarbij behorende kaart met enkele in de Bijlage dezes voorkomende opgaven.

²⁾ Gaarne dank ik de heer J. H. Maronier, die zo vriendelijk was de hierbij gevoegde kaart van de noordkust van Australië te tekenen.

³⁾ Alexander Dalrymple, An account of what has passed between the Indian Directors and Alexander Dalrymple, etc., gevolgd door „A plan for extending the commerce of this Kingdom and of the East-India Company” (London 1768), p. 83, 92.

VERBETERBLAD.

p. 249 r. 4 staat: mogelijk; lees: onmogelijk.

p. 258 r. 22 staat: de Badu, de bewoners van; lees: Badu,
beschouwd als land der geesten, een eiland en bij
uitbreiding alle

p. 261 r. 8 staat: duidelijke; lees: duidelijk.

p. 261 r. 22 staat: de laatste jaren is; lees: ook in de laatste
jaren is weer

in het Zuiden tot aan Nieuw-Holland en in het Oosten tot Papua zijn doorgedrongen. Daar het Dalrymple's uitgesproken bedoeling is de Engelse handel voor samenwerking met de Boeginezen te interesseren, is het niet mogelijk, dat hij omvang en betekenis van de Boeginese scheepvaart wel enigszins overdreven heeft voorgesteld en in zijn ijver te spoedig geloof heeft geschonken aan vage beweringen. In ieder geval is de, naar zijn zeggen, van Boeginese informanten vernomen mededeling over een zeer voor handelsbetrekkingen geporteerde Moslimse volking op de kust van Nieuw-Holland onjuist. Ook is het niet waarschijnlijk, dat verhalen over de goudrijkdom van dat land toen reeds op een reële basis hadden.

Positiever klinken de berichten van Thomas Forrest, die in een reisbeschrijving van 1792 ⁴⁾ zegt van verscheidene Boeginezen gehoord te hebben, dat zij in hun padewakkangs naar Nieuw-Holland, vermoedelijk de Golf van Carpentaria, plegen te varen ter inzameling van tripang, welke zij dan aan de ieder jaar in Makassar komende Chinese jonk verkopen. Ook in dit bericht wordt weer gewag gemaakt van een bewering van Boeginese zijde, dat daar goud gevonden zou worden. Forrest is ervan overtuigd, dat bij vestiging van Engelse nederzettingen in het tropische gedeelte van Nieuw-Holland spoedig op bezoek van Boeginezen gerekend zou kunnen worden.

Op persoonlijke waarneming berusten de mededelingen van Matthew Flinders, die in 1802 en 1803 de Noordkust van Australië en in het bijzonder de Golf van Carpentaria bezoekt ⁵⁾. Nauwkeurig verkent hij dit gebied met zijn talrijke eilandjes en vaargeulen en op deze ontdekkingsstochten treft hij meermalen sporen van bezoeken van vreemdelingen aan. Zo merkt hij op het in de Z.O. hoek van de golf gelegen Bentinck's Island een aantal tronken van bomen op, welke kennelijk met een bijl zijn omgehouden, en voorts scherven van een aarden kruik. Op enkele tot de Pellew-groep behorende eilandjes wordt wederom de aandacht getrokken door allerlei zaken van vreemde herkomst, als rasterwerk van bamboe, hoeden van met katoenen draden aaneengereggen palmladeren, lappen van blauwe katoenen broeken en onderdelen van boten; ook ontdekt men er een complex van door stenen muurtjes gescheiden vakken met resten van houtskoolvuurtjes. Op

⁴⁾ Thomas Forrest, *A voyage from Calcutta to the Mergui archipelago* (London 1792), p. 82-83.

⁵⁾ Matthew Flinders, *A voyage to Terra Australis* (London 1814), II, p. 147, 171-173, 183, 213, 228-233, 257, 345.

17 Februari 1803 heeft Flinders in de nabijheid van Cape Wilberforce een verrassende ontmoeting met een groep van 6 Maleise prauwen ⁶⁾. Na verkregen contact verneemt men van de kapiteins allerlei bijzonderheden over het bedrijf der tripangvisseren van Zuid-Celebes op deze kusten. De voornaamste informant is Pobassoo, — waarin men het Makassarse Pu' Baso' herkent —, de leider van de groep, die o.a. mededeelt, dat de onder zijn bevel staande prauwen deel uitmaken van een vloot van 60 schepen onder commando van een zekere Salloo, welke groepsgewijze op verschillende punten van de kust met tripangwinning bezig zijn. De vloot, toebehorende aan de vorst van Bone, was twee maanden tevoren van Makassar uitgezeld. Pu' Baso' verhaalt verder in de laatste 20 jaar reeds 6 of 7 reizen naar deze kust te hebben ondernomen en te behoren tot degenen, die het eerst in deze streken gekomen waren. Wanneer de Engelsen van de vestiging in Port Jackson gewagen, noteert Pu' Baso's zoon deze naam in Boeginese karakters als „Podjesenje”. Ter herinnering aan de ontmoeting wordt de plaats, waar men voor anker ligt, „Malay Road” gedoopt.

Later heeft Flinders in Kupang gelegenheid nadere inlichtingen over de tripangvaart in te winnen. Men vertelt hem daar, dat de Makassaren eerst lange tijd bij de eilanden in de buurt van Java en op een bank ten Zuiden van Roti tripang hadden ingezameld; het zou een jaar of twintig geleden zijn dat een van hun prauwen eens naar de kust van Nieuw-Holland was afgedreven en daar zoveel tripang had aangetroffen, dat men sindsdien geregeld vloten naar de nieuw ontdekte streken had uitgezonden.

Ongeveer in dezelfde tijd worden de Australische kusten door een Franse expeditie verkend. Uit een door F. Péron en L. Freycinet samengesteld verslag ⁷⁾ vernemen wij van een ontmoeting in April 1803 met een vloot van 24 à 26 „Maleise” prauwen in de buurt van Cassini Island aan de N.W. kust. Men verkrijgt contact met de opvarenden, die verschillende inlichtingen verstrekken en mededelen, dat ieder jaar met de N.W. moeson schepen de reis naar deze kusten ondernemen en bij het begin van de Z.O. moeson weer huiswaarts keren. De bevolking van deze streken wordt door hen als zeer agressief afgeschilderd.

⁶⁾ o.c. p. 229.

⁷⁾ Voyage de découvertes aux Terres Australes, Historique, t. II (Paris 1816), begonnen door de natuuronderzoeker F. Péron en na diens dood voortgezet door L. Freycinet. Hoofdstuk 31, waarin p. 245-253 bovengenoemde ontmoeting wordt beschreven en enige beschouwingen over de Indonesische prauwvaart worden gegeven, berust op door Péron nagelaten aantekeningen.

In de jaren 1818—1822 vallen de reizen van Phillip P. King ⁸⁾. Bij een verkenning van de kust van Arnhem Land worden door hem op verschillende plaatsen allerlei voorwerpen van vreemde herkomst gevonden. Op 10 April 1818 wordt in de buurt van Sims' Island een Maleise vloot gesignaleerd. Daar aan Engelse zijde grote achterdocht omtrent de bedoelingen der vreemdelingen bestaat, wordt ondanks de pogingen der vreedzame tripangvisseren om contact te krijgen elke aanraking vermeden; pas enige weken later laat men enige opvarenden van een in de buurt van Cape Don (Dundas Strait) aangetroffen groep van prauwen aan boord van het Engelse schip toe ⁹⁾. Uit de verstrekte inlichtingen blijkt, dat men kust en bewoners met de naam Marega aanduidt; bedoeld is Marege', gelijk Makassaren en Boeginezen de bevolking van Noord-Australië plegen te noemen ¹⁰⁾.

In Februari 1818 had King bij zijn verkenning van de tripangrijke wateren in de buurt van Enderby Island (bij de N.W. Cape) niets van bezoeken van vissers uit de Indonesische archipel kunnen bespeuren; klaarblijkelijk strekten dezen hun reizen niet zover uit. Wel wordt op een latere tocht langs de N.W. kust in October 1819 in de streek tussen Vansittart Bay en Cape Londonderry, waar in 1803 de Franse onderzoekers een ontmoeting met Indonesische prauwen hadden gehad, een stuk wrakhout van zulk een prauw aangetroffen.

Ook King maakt van een bezoek aan Kupang gebruik om meer bijzonderheden over de tripangvaart te weten te komen. Een zekere Dramah (wellicht bedoeld Doramang of Dorahamang, Mak. verbaseringen van 'Abdurrahmān) deelt hem o.a. mede, dat de tripangvloot na aankomst in de Australische wateren naar het Oosten pleegt te zeilen en dan onderweg telkens een groep van 15 à 16 prauwen achterlaat.

Enige op ons onderwerp betrekking hebbende notities bevat het journaal van de reis van Baron Van der Capellen naar de Molukken in 1824 ¹¹⁾. Bij een bespreking van de tripanghandel van Makassar wordt

⁸⁾ Phillip B. King, *Narrative of a survey of the intertropical and western coasts of Australia performed between the years 1818 and 1822* (London 1827). Zie dl. I, p. 37, 64-68, 73-82, 92-94, 135-137, 265, 310-321, 394, dl. II, p. 235-240.

⁹⁾ o.c., p. 94.

¹⁰⁾ Op de uit 1828 daterende kaart, welke besproken wordt in het artikel van C. C. F. M. Le Roux, *Boegineesche zeekaarten van den Indischen Archipel*, T.A.G., 2de ser., dl. 52, p. 687-714 is in het noordelijk gedeelte van Australië nog juist te lezen „ge", waarmee wel Marege' zal zijn bedoeld; in dit verband wordt aldaar p. 703 enige hierna te vermelden literatuur over de tripangvangst besproken.

¹¹⁾ Het journaal van den baron Van der Capellen op zijne reis door de Molukko's, in *Tijdschr. v. Ned. Ind.*, 17, II (1855), p. 375.

van de tochten van de Makassarers naar de Golf van Carpentaria gewag gemaakt en Van der Capellen tekent daarbij aan, dat „de vaart derwaarts reeds zeer lang, en welligt voor de vestiging der Nederlanders op Makassar, (schijnt) te hebben plaats gehad”. Voor dit vermoeden bestaat echter geen enkele aanwijzing; op grond der beschikbare gegevens lijkt het het veiligst het begin van deze Australië-vaart niet vroeger dan het laatste kwart van de 18de eeuw te stellen.

Van der Capellen geeft een beschrijving van Australiërs, die hij in Makassar heeft gezien en vertelt, dat „jaarlijks eenige jongelieden uit nieuwsgierigheid mede naar Makassar komen en vervolgens naar hun vaderland terugkeeren”. Het wil mij voorkomen, dat de gelijkstelling door Matthes van het in de Boeginese La Galigo-gedichten voorkomende volk der Oro met de Marege' berust op een toelichting van een informant, die ter aanduiding, hoe men zich Oro heeft voor te stellen, vergelijkenderwijze de in Makassar niet onbekende lieden van Noord-Australië zal hebben genoemd ¹²⁾.

De belangrijkste bron voor onze kennis van het bedrijf der tripangvissers zijn de mededelingen van J. N. Vosmaer, die in de jaren tussen 1831 en 1834 de Kendari-baai in Z.O. Celebes had verkend, tijdens zijn onderzoekingstochten had kennis gemaakt met in die wateren rondzwervende Badjo's en in zijn beschrijving van het leven van dit vissersvolk en zijn voornaamste bron van inkomsten, de winning van zee-producten, aanleiding vindt tot een uitvoerige verhandeling over de tripangvangst in het algemeen ¹³⁾. Hieruit blijkt, dat in Makassar voor export naar Canton twee soorten Australische tripang zeer gewild waren, de *tripang Kai* (lees: *Kaju*) *Djawa* en de *tripang Marege* ¹⁴⁾. De eerstgenoemde soort was afkomstig van de in het westelijk gedeelte van Australië's noordkust gelegen landstreek Kaju Djawa, de tweede, iets kleinere soort van Marege (Mak. Marege'), een streek, die zich, naar Vosmaer veronderstelt, van de kust ter hoogte van Melville-eiland tot diep in de Golf van Carpentaria uitstrekt. Matthes vermeldt in zijn Makassaarsch Woordenboek, 2de dr., p. 446 s.v. *taripang*: „*taripang Kayoe Djawa*, tripang van Kayoe-Djawa, dat gelegen zou zijn bij

¹²⁾ B. F. Matthes, Kort verslag aangaande alle mij in Europa bekende Makassaarsche en Boeginesche handschriften (Amsterdam 1875), p. 77; Boeginesche Chrestomathie (Amsterdam 1872), III, p. 257. Zie over Oro nog: R. A. Kern, I La Galigo (Leiden 1939), p. 250 nt. 1.

¹³⁾ J. N. Vosmaer, Korte beschrijving van het Zuid-oostelijk schiereiland van Celebes, enz., in Verh. Bat. Gen., 17 (1839), p. 154-184.

¹⁴⁾ Beide soorten tripang worden reeds vermeld door J. Crawford, History of the Indian Archipelago (1820), III, p. 443 als „Märeje (New-Holland)” en „Kayu-jawa”.

Marege' " ¹⁵⁾); naar mij in Makassar werd medegedeeld, ligt Kaju Djawa drie dagen zeilen ten Zuiden van Roti. Misschien is bedoeld de streek tussen Cape Londonderry en Vansittart Bay, waarover in het bovenvermelde reisbericht wordt gesproken. Vosmaer bericht, dat de vaartuigen van Makassar, padewakkangs met 20 à 40 personen bemand, soms vergezeld worden door enige prauwen van Badjo's van het voor de kust van Makassar gelegen eiland Kodingareng. In tegenstelling tot de Makassararen, die naar tripang duiken, maken de Badjo's van een van ijzeren punten voorzien vislood gebruik. De mensen van Kaju Djawa, die in de wandeling ook wel Marege' worden genoemd, worden agressief en wreed genoemd; met de bevolking van het eigenlijke Marege' onderhield men vreedzame betrekkingen en dreef men ruilhandel. Het was de gewoonte der Makassararen op deze kust een hele moeson over te blijven; in Kaju Djawa verschanste men zich achter een met geweren en licht geschut versterkte aarden wal.

In dezelfde tijd, dat Vosmaer zijn gegevens verzamelde, bracht G. W. Earl op zijn reizen in de archipel het materiaal bijeen voor zijn in 1837 gepubliceerd boek „The Eastern seas” ¹⁶⁾. Earl behandelt de vaart der „Boeginezen van Makassar” hoofdzakelijk in verband met de Engelse vestigingen in Noord-Australië en ziet evenals zijn landgenoten vóór hem, grote commerciële voordelen in het aanknopen van relaties met de Boeginezen. Chinese handelaren in Singapore en Boeginezen, die hij ontmoet had, hadden hoog opgegeven van de winstmogelijkheden, die handel op de Australische kust bood en Earl verhaalt, hoe na het verlaten van de in 1824 op Melville-eiland gestichte post, de vestiging in 1827 van een nieuwe nederzetting aan Raffles Bay bij de aanvankelijk van wantrouwen vervulde Boeginezen al spoedig zulke grote verwachtingen had gewekt, dat zij, — naar de wellicht wat optimistisch gekleurde voorstelling van zaken, die Earl geeft, — zich met producten uit de archipel daarheen begaven en sommigen zich zelfs reeds door hun families hadden doen vergezellen; tot hun teleurstelling moesten zij bij aankomst ervaren, dat ook deze post weer was opgegeven ¹⁷⁾.

In een ander werk vergelijkt Earl ¹⁸⁾ het systeem van vergoeding van

¹⁵⁾ De tweede verklaring van deze naam, die Matthes l.c. en s.v. *djawa* geeft, dat deze tripang zo genoemd zou zijn, omdat de kleur enige gelijkenis met de rode kleur van de bast van de kaju djawa-boom zou vertonen, is zeker niet juist.

¹⁶⁾ G. W. Earl, *The Eastern seas or voyages and adventures in the Indian Archipelago in 1832, 1833 and 1834* (London 1837), p. 390, 433, 436.

¹⁷⁾ G. W. Earl, o.c., p. 442.

¹⁸⁾ In zijn „Enterprise in Tropical Australia”, geciteerd door H. J. Lion in een artikel „De tripang-visscherij” in *Tijdschr. v. N.I.* 17, I (1855), p. 1-10.

de arbeidsprestatie der tripangvisseren door toekenning van een deel van de opbrengst met bij de walvisvaart en de koraalvisserij in de Middellandse Zee bestaande gebruiken.

De mededeling van H. J. Lion in een artikel van 1855¹⁹⁾, dat in vroeger tijd jaarlijks 50 tot 60 aan de vorst van Bone toebehorende prauwen bij de N.W. kust van Australië en bij de „Elliot's en Northumberland-eilanden" plachten te vissen en een andere vloot van 120 à 140 schepen van Makassar en andere plaatsen van Celebes bij voorkeur in Broad Sound en Shoalwater Bay tripang inzamelde, vond ik in geen der reisbeschrijvingen bevestigd. Zou dit bericht juist zijn, dan zou dit betekenen, dat de tripangvisseren van Zuid-Celebes hun tochten tot het Great Barrier Reef aan de oostkust van Australië zouden hebben uitgestrekt. Ik acht het niet onmogelijk, dat hier enkele berichten met elkaar verward zijn: wanneer Flinders van zijn gesprek met Pu' Baso' gewag maakt, zegt hij: „There are two kinds of trepang. The black, called *baatoo*, is sold to the Chinese for forty dollars the picol; the white, or grey, called *koro*, is worth no more than twenty. The *baatoo* seems to be what we found upon the coral reefs near the Northumberland Islands; and were a colony established in Broad Sound or Shoalwater Bay, it might perhaps derive considerable advantage from the trepang. In the Gulph of Carpentaria, we did not observe any other than the *koro* or grey slug"²⁰⁾. Flinders spreekt hier van een onderzoek door hem zelf op zijn kustvaart in de buurt van het Barrier-rif ingesteld. In Lion's artikel volgt op zijn juist vermelde mededeling een opmerking over de in de Golf van Carpentaria voorkomende tripang, welke geheel overeenstemt met hetgeen Flinders daarover zegt. Deze overeenkomst en het bij vergissing localiseren van de hier genoemde baaien op de N.W. kust wettigen, naar mij voorkomt, enige twijfel aan de juistheid van deze mededeling.

Ten besluite van dit overzicht over de oudere literatuur zij hier nog gewezen op een door Mr I. A. Nederburgh vertaald tripangvaartcontract van 1886, waarbij ter vergelijking het voornaamste van de inhoud van een dergelijk stuk uit 1851 is medegedeeld²¹⁾ en voorts op een in Matthes' Makassasche Chrestomathie opgenomen tekst van een op de tripangvangst betrekking hebbende overeenkomst, waarvan eveneens een door R. A. Kern gemaakte vertaling is gepubliceerd²²⁾. Uit deze te Makassar opgemaakte contracten blijkt hoe de tripangvaart

¹⁹⁾ H. J. Lion, o.c. p. 5.

²⁰⁾ M. Flinders, o.c., II, p. 231.

²¹⁾ Adatrechtbundel 17, p. 145-149.

werd gefinancierd, terwijl de opgave van reisuitrusting en proviand, — kadjangmatten, atap, bindrotan, zeilen, touw, bamboe o.a. om droog-installaties voor de tripang te maken, ijzeren pannen om de tripang in te koken, manden, bootjes (*lepa-lepa*), Rangoon-rijst, tabak, enz. — een indruk geeft van hetgeen de Makassarers op hun tochten naar Australië zoal medenamen.

De Makassarse tripangwinning in de Australische wateren heeft voortgeduurd totdat in 1907 een door de Australische regering uitgevaardigd verbod verdere uitoefening van dit bedrijf door Indonesische vissers onmogelijk maakte. Vóór de oorlog heb ik in Makassar meer-malen een oud Australië-vaarder, Daeng Sarro geheten, ontmoet; deze Makassar had in zijn jonge jaren reizen naar het land der Marege' ondernomen en zich door een herhaald verblijf van enige maanden op verschillende plaatsen aan de Noord-Australische kust met het leven van de bevolking vertrouwd gemaakt. Van in die streken gesproken talen had hij zelfs nog enkele woorden en zinnnetjes onthouden. Ter illustratie van zijn verhalen maakte hij een collectietje Australische wapens en andere voorwerpen, dat later verloren is gegaan. Van de naar zijn inlichtingen gemaakte aantekeningen is eveneens niets meer overgebleven, maar enkele jaren geleden had ik nog even gelegenheid Daeng Sarro in zijn woonplaats, de iets ten Zuiden van Makassar gelegen kampong Bontorannu op te zoeken en een en ander te noteren over de door de Makassarse tripangvaarders gevolgde route. Aangezien sinds Daeng Sarro's laatste reis naar Australië vele jaren verstreken zijn, zou het alleszins begrijpelijk zijn, als zijn opgaven op enkele punten correctie zouden behoeven. Wellicht kunnen echter de inlichtingen, door een deelnemer aan de tripangvangst gegeven, voor plaatselijke onderzoekers nog nuttige aanwijzingen bevatten. De lijst van geografische namen en bijbehorende aantekeningen, waarin ook enkele door de heer Abdurrahim van Daeng Sarro vernomen bijzonderheden zijn verwerkt, voeg ik derhalve als bijlage aan dit artikel toe. Opvallend is het grote aantal Makassarse namen, waarmee men eilanden, nederzettingen en zee-straten placht aan te duiden; van de gewoonte om personen, met wie men in aanraking kwam, een Makassarse naam te geven, geeft deze opgave diverse voorbeelden.

Zien wij thans wat het ethnografisch onderzoek in Australië over de contacten van de kustbevolking met uit de Indonesische archipel afkomstige vreemdelingen aan het licht heeft gebracht. In de eerste plaats

²²⁾ Adatrechtbundel 36, p. 244-249.

zij hier melding gemaakt van het werk van W. Lloyd Warner, die bij een diepgaande analyse van de Murngin-cultuur van Arnhem Land veel aandacht wijdde aan de invloed door vreemde tripangvisseren in de door hen bezochte streken uitgeoefend. Hetgeen hij daarover kon mededelen vatte hij samen in een opstel, dat eerst als tijdschriftartikel verschenen is en later in zijn boek over de Murngin-cultuur is opgenomen²³). Volgens Lloyd Warner concentreerde het bedrijf der „Malays”²⁴) zich hoofdzakelijk in het gebied van Cape Stuart en de Crocodile Islands tot aan Caledon Bay en de Golf van Carpentaria met als voornaamste punten Malay Bay in het Oosten, Elcho Island, een heuveltje gevormd door een vroegere inheemse nederzetting bij de oostelijke uitgang van de Caddell Straits, en Millingimbi Island²⁵).

Over het algemeen kwamen de schepen met de westmoeson en keerden zij met de oostmoeson weer terug; een enkele maal gebeurde het echter, dat schepen op de Australische kust overbleven. Behalve tripang zocht men in deze streken ook andere producten als schildpad, parels, parelmoer en sandelhout; voor hetgeen de bevolking leverde werden kano's, rijst, tabak, kledingstoffen, gordels, gewone messen en kap-messen, pijpen en jenever in ruil gegeven. De hoofden der kustclans werden door de vreemdelingen met een titel, die L. W. met „king” vertaald als chefs der aan de tripangvangst deelnemende mannen in-geschakeld; tussen vreemdelingen en inheemsden ontstonden dikwijls vriendschapsbanden. Vele mannen vergezelden de bezoekers op de huis-vaart naar hun land en keerden dan met de volgende moeson weer met hen naar Australië terug; een enkeling bleef wel eens in den vreemde en huwde daar.

Hoewel men op de kust reeds sedert lang²⁶) ieder jaar gedurende

²³) Oceania, dl. 2, p. 476-495; W. Lloyd Warner, *A black civilization* (New York, London 1937), p. 453-468.

²⁴) Ook Lloyd Warner duidt, evenals de Engelse reisbeschrijvers voor hem, de tripangvisseren uit Indonesië steeds met „Malays” aan; ongetwijfeld waren de vreemdelingen hoofdzakelijk Makassaren, die trouwens in zijn werk op meer dan een plaats worden genoemd. In een artikel van Leonhard Adam, *The bark paintings of Groote Eylandt* (in *Südseestudien, Gedenkschrift zur Erinnerung an Felix Speiser*, Basel 1951), p. 181 vinden wij de mededeling, dat volgens Norman B. Tindale in *Natives of Groote Eylandt and of the West Coast of the Gulf of Carpentaria* (Rec. South Austr. Mus., III), p. 130 de „Malays” meest van Makassar kwamen.

²⁵) Het hier bedoelde Malay Bay kon ik niet localiseren; door King, o.c. I, p. 76, wordt een meer westelijk gelegen baai van die naam vermeld. Elcho Island is door Caddell Straits van de vaste wal gescheiden.

²⁶) Lloyd Warner is geneigd de tijd waarin de relaties met de vreemdelingen uit Indonesië begonnen zijn, veel vroeger te stellen, dan uit de door Flinders verkregen inlichtingen valt op te maken. Zoals boven naar aanleiding van de door

enige maanden met de vreemdelingen in aanraking kwam, acht deze geleerde de invloed, die van deze contacten op de Murngin-cultuur is uitgegaan niet bijzonder groot. Hij wijst er op, dat de vreemdelingen nooit gepoogd hebben eigen cultuur aan de bevolking op te dringen en de door hun aanwezigheid ontstane uitgebreide goederenruil zou volgens hem in het kader der Murngin-cultuur zeer goed hebben gepast. Te danken hebben de Australische kustbewoners aan de tripangvissera uit Indonesië vooral: de boomstamkano met mast en zeil, de Maleise (liever: Mak.) tabakspijp en het gebruik van metalen voorwerpen. Ook werd door de bevolking de door de Makassaren aangeplante tamarinde bijzonder geapprecieerd.

Zeër gering zijn, naar Lloyd Warner uiteenzet, de door het verkeer met de vreemdelingen in het maatschappelijk leven der Murngin teweeggebrachte veranderingen. Hij vermeldt in dit verband een door velen gesproken „pidgin-Malay”, dat door verschillende talen sprekende stammen van de noordkust als lingua franca werd gebezigd; wij mogen verwachten, dat bij nader onderzoek deze taal in hoofdzaak wel Makassarse elementen zal blijken te bevatten²⁷⁾. Verder wijst hij op het overnemen van vreemde eigennamen, een wellicht in de mythologie te bespeuren uitheemse invloed en een incorporeren hier en daar van vreemde elementen in het totemistisch systeem. In het bijzonder verdienen enkele eigenaardigheden van het dodenritueel de aandacht²⁸⁾. Zoals de tripangvissera, wanneer zij zich tot vertrek gereed maakten, op hun schepen de mast oprichtten, zo voeren bij een begrafenis enkele clans, ten teken van het definitieve afscheid van de dode, met het lijk bewegingen uit, welke het oprichten van een mast moeten voorstellen. Hierbij wordt, eveneens in navolging der vreemdelingen, een gezang aangeheven. Een gebed voor een veilige reis van de ziel van de overledene zou met een door de Makassaren bij storm of vóór de thuisvaart uitgesproken gebed in verband moeten worden gebracht. Van dit gebed, aangeduid met de uitheemse naam *djel-la-war* (waarin het Arabische *salawât*, Mak. *salawa'* „zegenbeden voor de profeet” is te zien) vermeldt Lloyd Warner enkele woorden, welke duidelijk verbasteringen van *salawat*-formules zijn en waarvan men b.v. *si-li-la-mo-ha-mo*

Van der Capellen geuite veronderstelling reeds werd opgemerkt bestaan voor zulk een vermoeden geen aanwijzingen.

²⁷⁾ o.c., p. 464.

Tindale trof in 1921 op Groote Eylandt onder de bevolking nog personen met kennis van Indonesische talen als Makassars, Boeginees, enz. aan (Adam, o.c., p. 181). Vermoedelijk zal men zich door verkeer met de vreemdelingen voornamelijk wat Makassars hebben eigen gemaakt.

²⁸⁾ o.c., p. 430-433, 466.

ha-mo-sil-li-li als *šalli 'alā Muḥammad šalli 'alaihi*, „doe de *šalāt* over Muḥammad, doe de *šalāt* over hem” kan herkennen. Woorden als *ser-ri ma-kas-si* (het Mal. *terima kasih*?) en *bel-la bel-la* (= Mak. *bela-bela* „vriend”?) vormen met het onverklaarbare „*daung*” het slot dezer formules. Na dit reciet heeft een vreemdsoortige dans plaats; tenslotte wordt na de begrafenis op het graf, behalve een grafpaal, ook een mast opgericht, waarbij wederom een Murngin-versie van een Makassars gebed wordt voorgedragen.

In de jaren 1946—1947 werden door het echtpaar R. M. en C. H. Berndt in N.O. Arnhem Land onderzoekingen verricht, welke ook over Indonesisch-Australische contacten veel nieuwe gegevens opleverden. Uit de mededelingen, die zij over de door hen verzamelde producten der inheemse dichtkunst hebben gedaan en de enkele specimina, welke zij reeds publiceerden blijkt welk een indruk de ieder jaar verschijnende vreemdelingen op de bevolking hebben gemaakt ²⁹⁾. Zeer belangrijk is ook hun ontdekking van in deze streken vervaardigde houten beelden, waarvan sommige zeer duidelijk Makassaren (of Boeginezen) voorstellen ³⁰⁾.

Een groot aantal zangen, welke niet tot de sacrale poëzie behoren, menen zij, historisch beschouwd, in hoofdzaak in drie groepen te kunnen indelen: zangen, handelend over de Baijini, over de Makassaren en over de Badu, de bewoners van de eilanden in de Torres-sstraat en de zuidkust van Nieuw-Guinea ³¹⁾; verder zijn er nog enkele moderne cycli, die na aanrakingen met Japanners en Europeanen zijn ontstaan. Uit de verhalen hunner informanten hebben zij de indruk gekregen, dat de Baijini geacht worden vóór de Makassaren in hun land gekomen te zijn. Zij zouden lichter van huidskleur geweest zijn dan dezen. Van hen wordt verhaald, dat zij stenen huizen bouwden, tripang inzamelden en met harpoenen visten; hun vrouwen zouden zich met weven en rijstbouw ³²⁾ hebben beziggehouden. Later zouden zij deze kusten verlaten hebben en zich in Makassar gevestigd hebben, waar zij door een bewer-

²⁹⁾ R. M. and C. H. Berndt, Discovery of pottery in North-eastern Arnhem Land, in J. R. Anthr. Inst., 77, II (1947), p. 133-138.

³⁰⁾ R. M. and C. H. Berndt, Secular figures of northeastern Arnhem Land, Am. Anthr. 51 (1949), p. 213-222, en Sacred figures of Ancestral Beings of Arnhem Land, Oceania, 18 (1948), p. 309-326.

A. P. Elkin, C. and R. Berndt, Art in Arnhem Land (Melbourne, London 1950), p. 48-60.

³¹⁾ R. M. Berndt, Badu, Islands of the Spirits, Oceania, 19 (1948), p. 93-103.

³²⁾ Als Baijini-namen voor „rijst”, welke gewoonlijk *'bi:rita* wordt genoemd, worden *'l:da* en *bira:lji* opgegeven; misschien alle Makassarse woorden: *berasa'* (ontbolsterde rijst), *lo'da* (nog niet gepelde rijst), *biralte* (mais).

king met warm water en zeep er in geslaagd zouden zijn blank als Europeanen te worden. Soms worden zij echter met Makassaren verward en ook worden zij in de verhalen wel in de voortijd geplaatst en met de voornaamste voorouderfiguur in verband gebracht. Onder de aan vrouwelijke Baijini-beelden gegeven namen zijn de woorden „*nona*” en „*noni*” en „*sudara*” te herkennen. Uit een opgave van enkele oorspronkelijk Makassarse namen van een soort van dans, waarbij ook een Baijini-beeld te pas komt, blijkt bekendheid met de *lenggo*’ (door een man uitgevoerde Mak. dans); met het woord *’nju: mba* is bedoeld het Mak. (*a*)*mnjomba*, het maken van een gebaar van eerbetoon (*somba*) bij de aanvang en aan het slot van sommige dansen³³). — Het wil mij voorkomen, dat de schrijvers in hun streven om de verzamelde zangen te ordenen te schematisch te werk zijn gegaan; pogingen om op een onzekere basis van zeer uiteenlopende verklaringen der bevolking een historische indeling te construeren lijken uiterst gewaagd³⁴).

Uit een cyclus van 150 zangen, waarin leven en bedrijf der Makassaren worden beschreven heeft het echtpaar Berndt twee zangen over het koken van de rijst in tekst en vertaling gepubliceerd. Ongetwijfeld komen in deze tekst Makassarse leenwoorden voor; zonder kennis van het fonetische en morfologische systeem van de taal dezer zangen is het echter riskant zulke ontleningen te willen aanwijzen²⁰).

Het echtpaar Berndt acht het mogelijk, dat het prototype van de door hen ontdekte houten beelden gezien moet worden in de afbeelding van de *wuramu*, een figuur, waarvan door de bevolking allerlei verklaringen worden gegeven. *Wuramu* zou iets als oplichter, dief of inzamelaar betekenen; soms zouden echter de *wuramu* wel zijn geïdentificeerd met Nederlandse douaneambtenaren, die bij de thuiskomst van de tripangvloot invoerrechten en bepaalde goederen zouden hebben gevorderd, maar in een andere verklaring heet het weer, dat zij wilde bergbewoners zijn, die de steden der Makassaren kwamen plunderen. Ook wordt wel beweerd, dat de plundersaars geesten van gestorven Makassaren zouden zijn. Hoe dit zij, tegenwoordig wordt een *wuramu*-beeld gebezigd bij een al dan niet met het dodenritueel in verband staand gebruik, dat in het kort hierop neerkomt: een groep personen gaat in de nederzetting rond met een opgesierd *wuramu*-beeld,

³³) Am. Anthr. 51, p. 221; zie: Claire Holt, *Dance quest in Celebes* (Paris 1939), p. 14-18.

³⁴) In verband met de belangrijke plaats, welke vrouwen in Baijini-verhalen innemen, lijkt mij de door H. J. Heeren, o.c., p. 158 geopperde veronderstelling, dat het woord *’baijini* het Mak. *baine* (vrouw) is, zeer waarschijnlijk.

dat alles mag medepakken, wat het maar op zijn weg tegenkomt. Hetgeen ingezameld is wordt naast de pop op een hoop gelegd, een gedeelte van een Makassarse liederencyclus wordt gezongen en ten slotte wordt de buit onder de helpers van de maker van het beeld en de zangers verdeeld. Naar het beeld ziet niemand meer om; slechts wanneer deze ommegang deel uitmaakt van het dodenritueel, wordt het soms op het graf geplaatst.

De schrijvers brengen dit spel met het *wuramu*-beeld in verband met hetgeen zij van hun zegslieden over het verloop van een Makassarse begrafenis hebben vernomen. Wanneer op de daarvoor bestemde plek (*dzi:ra* = Mak. *djera'*, graf) de dode in de kuil werd neergelegd, zou door degene, die bij de plechtigheid de leiding had een gebed zijn uitgesproken — de hiervoor opgegeven namen zijn als Mak. *salawa'* (zie boven), *batja-batja* (geprevelde formules) en *kelong* (lied) te herkennen — waarbij de aanwezigen *dzilelji* (= *salli 'alaihi*) riepen. Dan zou de *wuramu*-paal, welke de dode voorstelde, op het graf zijn gezet en zou men enige uren, de rug naar de paal gekeerd, met voorover gebogen bovenlijf en gesloten ogen, daaromheen een dans hebben uitgevoerd en wanneer men de ogen weer opende zou men gezongen hebben; dit ging zo enige uren door. Aan de plaatsing van de grafpaal zou nog een ommegang gelijk boven beschreven zijn voorafgegaan³⁵).

Men ziet, een wonderlijke voorstelling van een Moslimse begrafenis! Wellicht berust het verhaal over hetgeen als dans wordt aangeduid op verwarde reminiscenties aan bij het salawat-reciet waargenomen gebruiken en bij de rituele godsdienstoefening uitgevoerde lichaamsbewegingen.

Het is mogelijk de aanduiding van de grafpaal (*mesan*) met het woord *wuramu* geweest, welke de gedachte aan een verband tussen de eigenaardige beelden van Arnhem Land en de uit Indonesië gekomen vreemdelingen heeft gewekt. Hoewel de bevolking zelve dit verband ontkent en de schrijvers toegeven, dat men deze verklaring eigenlijk niet weerleggen kan, willen zij toch de mogelijkheid openlaten, dat men eens onder invloed van Indonesische contacten tot vervaardiging van zulke beelden is gekomen. In een recensie van hun „Art in Arnhem Land”³⁵) zegt H. Petri, dat naar zijn weten beelden, als door hen beschreven en afgebeeld, in Indonesië niet voorkomen. Men zou hierbij kunnen opmerken, dat dodenbeelden in Indonesië niet onbekend zijn (men denke aan de *tau-tau* van de Sa'dan-Toradja's), en dat op enkele plaatsen in het Zuiden van het Makassarse land ook wel *mesans* in menselijke gedaante

³⁵) *Anthropos*, 47 (1952), p. 345-347.

voorkomen ³⁶⁾, maar deze beelden verschillen toch wel zoveel van de hier besproken Australische beelden, dat verband niet aannemelijk lijkt. Ook is het zeer onwaarschijnlijk, dat Makassarse tripangvisseren in hun land zo sporadisch voorkomende mesans, welke mensen voorstellen, op de Australische kust als grafteken zouden hebben gebezigd. Iets anders is, dat ook Makassaren (of Boeginezen) de makers der beelden tot voorbeeld hebben gediend; in vele namen van uitgebeelde kleding, sieraden of wapens zijn ook duidelijke Makassarse woorden te herkennen. Ik noem b.v. *songko'* (muts), *saluara'* (broek), *sulepe* (sjerp), *doë'* (geldstuk), *sele'-selekang* (pistool), *bulaeng* (goud), *lading* (mes).

Moge wellicht de interpretatie, die het echtpaar Berndt van het door hen verzamelde materiaal geeft, op enkele punten herziening behoeven, zulks doet niet af aan de grote waardering, die men moet hebben voor hun werk en voor de vele door hen bijeengebrachte gegevens, welke zij in met grote voortvarendheid samengestelde artikelen en monografieën toegankelijk hebben gemaakt.

Hadden de bovengenoemde onderzoekingen in hoofdzaak betrekking op de kust van Arnhem Land, ook over de invloed, welke de vreemdelingen uit Zuid-Celebes op de cultuur der bevolking van Groote Eylandt in de Golf van Carpentaria hebben uitgeoefend, is een en ander gepubliceerd. Van enkele mededelingen van Norman Tindale werd reeds gewag gemaakt; in de laatste jaren is veel aandacht geschonken aan de daar vervaardigde merkwaardige schilderijen op boombast, waaronder men ook afbeeldingen van een Makassars boottype vindt ³⁷⁾. In tekeningen van windtotems zou volgens de beschrijver F. Rose het zeil van een Indonesische prauw zijn te zien ³⁸⁾.

De ethnografen, die in de door tripangvisseren van Zuid-Celebes bezochte kustgebieden van Australië field-work verrichten, kunnen ervan verzekerd zijn, dat van alle gegevens over aanrakingen met deze vreemdelingen, welke zij aan het licht brengen, ook door hen, die zich met Indonesische studiën bezig houden, met bijzonder interesse zal worden kennis genomen.

A. A. CENSE.

³⁶⁾ Oudheidkundig Verslag van de Oudh. Dienst in Indonesië 1949, afb. 13 en 14.

³⁷⁾ Adam, o.c., p. 180-181; F. Rose, Malay influence on aboriginal totemism in Northern Australia. *Man*, 47 (1947), p. 129. Vgl. Elkin, C. and R. Berndt, o.c., p. 71, waar een Makassarse prauw met groot „schuin zeil” (een padewak-kang?) is afgebeeld.

³⁸⁾ Rose, l.c. De voor N.W. wind opgegeven benaming 'ba:ra is misschien Mak. *bara'* (Mal. *barat*). De noordenwind duidt men aan met *timburu*; dit doet denken aan Mak. *timboro'*, dat echter „zuid” betekent.

Bijlage.

*Vaarroute der tripangvisser van Makassar naar Port Darwin
en verder langs de kust van Noord-Australië.*

(Volgens opgave van Daeng Sarro, kp. Bontorannu bij Makassar.)

Route: Makassar, Saleier, Wetar (Mak. Etara'), Kisar (Mak. Gesere'), Leti, Moa, vervolgens Z.Z.O. naar Port Darwin (4 dagen), verder oostelijk naar Lembang Lantang „Diepe Baai” (1 dag), naar Karaeng Manggembra met een mooi, wit, zich oostwaarts uitstrekkend strand en een rij tjemara-bomen, een streek bekend om zijn agressieve, met knotsen vechtende bevolking (1 dag), naar Lembana i Ma'ne' „Baai van Ma'ne'” (1 dag), naar Lemba Kusissili' „Muggenbaai” (1 dag), beide streken met kwaad volk. Van deze baai naar Lemba Peo' „Modderbaai” (1 dag) en verder naar Lemba Binangaja „Rivierbaai” (½ dag). In deze buurt woonde een vreedzame bevolking en vond men mensen, die tegen verstrekking van voedsel en tabak aan boord werkten en aan de tripangvangst deelnamen. Van hier naar Lemba Muttiraja „Parelbaai” (1 dag); doorevarende kwam op de volgende, onderling een halve dag van elkaar verwijderde plaatsen: Pa'banderànga „de Vlaggeplaats”, Anggarrisi' Toaja „de oude Engelsman” en Tarrusanga „de Zeestraat”. Hier woonden een Engelse kommandant Robinson, een Engelsman Djong (John), gehuwd met een Marege' vrouw, Daeng Te'ne (Mak. daeng-titel, bet. „de liefelijke”), een zekere Roni, zoon van een Engelse vader en een Marege' moeder, en een Maleier, Tènga geheten.

Van Tarrusanga was het drie uur varen naar Udjung Garonggong. Van de volgende plaatsen zijn de onderlinge afstanden niet opgegeven; zij liggen van enige uren tot ongeveer een dag varen van elkaar: Lembana i Djawa' „Baai van Djawa'”, Lemba Sialloa „Eendagsbaai”, Liukang Kangkonga „Kangkungeiland”, een onbewoond eiland, dat men aanliep om de voorraad groente en water aan te vullen; van hier Z.Z.O. naar Kampena i Pandjang „Bocht van Pandjang”, Waira, een groot eiland, Pua' Rengga', een volkrijke nederzetting, waarvan het hoofd i Mamborona heette; diens kleinzoon i Gammi „Zuigvis”, i Buntala' „Kogelvis en i Mondo „Mondo-vis” had Daeng Sarro eens medegenomen naar Makassar. Vervolgens kwam men in Mòrongga, een grote nederzetting, waar men meestal één of twee dagen bleef. Wanneer men van daar 's nachts om drie uur vertrok, bereikte men bij daglicht de ingang van een zeestraat, Salla' La'bua „de lange zeestraat”, met rechts Lemba Tudea „Schelpenbaai” en links Tàkkerena,

waar men soms een halve maand bleef om de gevangen tripang schoon te maken. Men trof hier veel rode kleurstof aan; het hoofd, Taradiki geheten, was besneden. Was men de straat doorgevaren, dan kwam men bij het eiland Tjampalea' (*tjampalea'* is in het Mak. een s. v. schelpdier), waar schildpad (Mak. *sissi'*, Mal. *karet*) gevonden werd. Vervolgens kwam men bij Kùlira; grote schepen voeren niet door de zeestraat, maar passeerden wel Kulira. Verder oostwaarts: het eiland Pàrku, in het Mak. Pua' Duda' geheten, de grote nederzetting Mânunu, waar men met de Marege' handel dreef en tabak en sterke drank tegen schildpad (*karet*), bezoarstenen (Mak. *kulau*), parelmoer (Mak. *kuli' muttiara*) en horen ruilde. De tocht voortzettende bleef men hier en daar een dag of tien, een paar weken en soms wel een maand liggen om tripang in te zamelen. Men bereikte dan Lembana i Ruku' „Baai van Ruku' ” ³⁹⁾, waar men 5 à 10 dagen bleef en vervolgens Mânjar-ranga, Mak. Lembana Panrea ³⁹⁾ „Smedenbaai” (*panre* kan in Mak. ook timmerman betekenen). In deze buurt liggen de eilanden Liukang Paramataja „Edelsteeneiland”, Liukang Pullando' „Dwergherteiland”, Namboa „het Zwin”, de rots Togo-togo Sombala', Liukang Pempeng „Dubbeleiland” en de rots Tàmbitjina. Voorts worden door D. S. genoemd een grote nederzetting Kùnjangara en een eiland Pùlula.

Naar het Zuiden varend bereikte men de streek Bapa' Pi', met in de buurt Kormar, en vervolgens Lembana i Bapa' „Baai van Bapa' ”, met Kàrkar(a)nga. Hier ligt een eiland Pattannangngang Pallua „plek waar kookplaatsen zijn gemaakt”. In de verder naar het Zuiden gelegen Lembana Karaeng Mangngellai „Baai van K. M.”, waar het hoofd i Onggopa heette, bleef men een maand. Men vond er de nederzettingen Tjamba Lompoo „Grote tamarindeboom”, Kampong Renggang (naam van een kampong in Makassar) en Kampong Dompu (naam van een vroegere kampong in Makassar). Ook zamelde men tripang in op een Biring-temboka „Muurrand?” genaamde plaats in de Lembana i Djawa' „Baai van Djawa' ” en bleef dan een halve maand op het eiland Daeng Muntu'. Verder Zuidelijk lag de nederzetting Bapa' Paso' met in de buurt Lemba Berua „Nieuwe Baai” en een zee-engte. Dan volgden de nederzetting Guru Le'leng „Zwarte Guru”, het eiland Batjo' Oni, Batu Lompoo „Grote Steen”, de nederzetting Waripa en Lemba Bingkurua „Bengkudubai”, waar de vader van Daeng Sarro begraven lag, met

³⁹⁾ Op de kaart van een gedeelte van de noordkust van Australië, welke behoort bij het artikel van D. F. Thomson, Arnhem Land, explorations among an unknown people, Geogr. Journ. 104 (1949) vindt men in N.O. Arnhem Land: Limba Rokko en Limba Bandria, waarmee wel de hier genoemde baaien bedoeld zullen zijn (kaart teg. p. 128).

niet ver vandaar Liukang Ratjunga „Gifeiland”. Meer oostelijk gelegen zijn Lembana i Mangko’ „Baai van Mangko’ ” en een eiland Pattannanggang Pallu Toaja „de oude kookplaatsenplek”. Noordelijk koersend kwam men dan in de zeer tripangrijke Salla’ Pantjana „P.-zeestraat”. Vervolgens bereikte men de plaatsen Sonsonga, Makkanatjapa’, Tjarapi, het rotsige Nàlia, het rotseiland Aroro, de eilanden Wàdamadje, Wàrpulmadje en Iningalkumadje en Lemba Mangngiwang „Haaïenbaai”, met een zandplaat, waar grote tripang gevonden werd; vandaar in zuidelijke richting varende, kwam men bij Lemba Kurotong „Kurotong (= s. v. zwart gespikkelde vis) -baai”.

Dan volgde het eiland Daeng Lompo met de plaatsen Kare Bilu’ en Kare Turu’ (Kare is een Mak. titel — *bilu’* bet. „loeven” en *туру’* „voor de wind zeilen”) en de streek genaamd Kalotoro; met het hoofd van Daeng Lompo, i Bangkala’ geheten, was de vader van Daeng Sarro zeer bevriend, „zij gingen met elkaar om als broers”. Ten Zuiden van dit eiland lagen de nederzettingen Punggondang en Bapa’ Tamboro’, bij de in de buurt gelegen streek Bangko tattilinga „de schuinstaande rhizophoren” werd tripang ingezameld.

Van hier voer men oostwaarts naar Salla’na Pua’ Asang „Straat van de vader van Hasan” en de nederzetting Daenna i Si’de’ „Daeng (hier man van de oudere zuster) van Si’de’ ”. Dit was een pleisterplaats, vanwaar men kleine tochten ondernam, b.v. naar de nederzettingen Gurua „de Guru”, Mangngalle-njawa „Levenontnemer”, Lembana i Sampu „Baai van Sampu” en Karaeng Mangngemba. Twee grote tamarindebomen, waarin de naam „i Kadere’ Daeng Makkulle” geschreven stond, waren daar een kenteken voor de tripangvissers. Na drie dagen varen in oostelijke richting kwam men in zeer gevaarlijk modderig vaarwater, Dje’ne’ Tattunggenga „het omgekeerde water” genoemd; ten behoeve van in nood verkerende zeelieden was daar op een zandbank een met levensmiddelen gevulde ijzeren kist geplaatst.

„HET VERHAAL VAN HIMBAWO” EEN SANGIREES HELDENDICHT.

Het volgende verhaal van Himbawo is uit letterkundig oogpunt beschouwd wel het meest waardevolle van wat er van de zeer rijke schat van verhalen en fabelen van het Sangirese volk nog overgebleven is, en dit niet alleen, wat de inhoud betreft, maar vooral ook wegens de zuiverheid van stijl en taal. Het is voor de Sangirese heldenverhalen karakteristiek, dat de door de handelende personen gesproken gedeelten (oorspronkelijk) geheel in poëzie weergegeven zijn. Afgezien van het verhaal van Makaampo — dat trouwens meer historische waarde bezit — is het verhaal van Himbawo van een groot aantal verhalen het enige, waarin de poëtische gedeelten zuiver zijn gebleven en niet, zoals in andere gevallen, min of meer te loor zijn gegaan en door proza zijn vervangen.

Zoals van dit soort verhalen te verwachten is, bestaan er verschillende varianten. Van het verhaal van Himbawo bezit ik er drie. De hier weergegeven lezing zullen wij met lezing I aanduiden, de beide andere met lezing II en III. De drie lezingen vertonen aanmerkelijke verschillen. Lezing II brengt enig licht in sommige niet zeer duidelijke gedeelten van lezing I; lezing II, welke men een nogal mislukte weergave in proza van lezing I zou kunnen noemen, verrast door het slot van het verhaal. Op de belangrijkste verschillen zullen wij in de voetnoten ingaan.

Over de Sangirese poëzie en speciaal over het Sasahara en de versmaat zullen wij hier niet handelen, aangezien het belangrijkste hieromtrent te vinden is in de „Sangireesche teksten” (B.K.I. dl. XLII en dl. XLIV) en de „Sangireesche Spraakkunst” van Dr N. Adriani.

Gebezigd is de voor het Sangirees gebruikelijke spelling; om typografische redenen is het teken l met eronder een kleine r vervangen door Ȁ.

De onderstaande lezing I is in het Siaurees dialect geschreven, maar de verschillen met het Sangirees zijn van zo weinig betekenis, dat we hierop niet verder behoeven in te gaan. Enkele opmerkingen hieromtrent zijn in de noten te vinden.